

О ОНОМ СВЕТУ И ЊЕГОВОЈ ПОЕТИЦИ

(Данијела Поповић Николић. *Друџи светѝ. Сѝудије о демонолошким ѝредањима и ѝужбалицама*. Филозофски факултет, Ниш, 2016, 163 стр.)

Данијела Поповић Николић, предавач народне књижевности на Филозофском факултету у Нишу, објавила је досад више студија и монографију *Речи ѝо народу: оџледи из срѝске народне књижевносѝи* (Ниш, 2010), а њена докторска дисертација посвећена је раду Тихомира Ђорђевића. У књизи *Друџи светѝ* обједињено је осам радова, који су повезани на два начина. Жанровски су груписани на оне посвећене жанру предања и оне посвећене тужбалицама, а тематски их ауторка све повезује анализом представе „другог света“. Полазна тачка је да су светови покојника и они демонских бића, како су приказани у овим жанровима, без обзира на разлике, обједињени заједничким појмом оностраног, које долази из веровања. Као грађа узете су збирке 19. и 20. века, примери из часописа (*Расковник*), као и из савременог теренског рада. Рад *Сѝољашњи хроноѝоѝ демонолошких ѝредања* посвећен је Бахтиновом појму који је од осамдесетих заживео у домаћој фолклористици. Представљена је детаљна типологија која упућује на контекст казивања, укључујући и коментаре записивача и информатора. Важна су запажања о односу информатора и публике, како га наслућујемо кроз објављене текстове, као и о утицају записивача на испripоведано, што подсећа на тешкоће одређења контекста. Сродном се проблематиком бави и *Належе мрак на ѝланине: Прилоџ ѝроучавању времена у демонолошким ѝредањима*, где брижљива класификација показује варијетет хронотопа: од доба дана преко историјског времена до формулативно-митског „старог времена“. На ту се методологију наставља и текст *Ал’ ово није бајка неџ’ исѝинниѝо: дискурс верносѝи у демонолошким ѝредањима*. Појам истиности сагледава се кроз наратолошке тезе о фикционалности па се на основу тога пружа преглед стратегија које приповедач користи да би представио свој наратив као истинит. Два текста посвећена су приказу биља у предањима. Пружа се преглед помена биља и веровања о њима, мрежа односа која постоји између биља и различитих демона, али и приказ биља као реалија и дела приповедачког коментара. Из ове детаљне класификације издвојена је крушка, познато „сеновито“ дрво, којој је посвећен посебан рад. Веровања о крушки потврђују се примерима из жанра предања, бајке и легенде. Поповић закључује да се представе у веровању (широког спектра, од позитивних до негативних) и у различитим жанровима подударују, а да је, дијахронијски посматрано, извор представе о овом дрвету вероватно култног порекла. Студија *Лево колено. Псовке у демонолошким ѝредањима* бави се односом „микрожанра“ према прозном жанру. Пошто се псовка пре посматра као део говорног него поетског језика, рад испитује осетљиву границу између лингвистике

и поетике. Тема је сложена, што због ранијег заобилажења опсцености као објекта истраживања, што због подељених мишљења о књижевном карактеру предања. Користећи грађу из различитих регија, ауторка пружа типологију употребе псовке. Порекло оваквих исказа ауторка налази у етнографском контексту за који се ослањана на тезе руске фолклористике (Успенски, Агапкина). Псовка, према кључцима рада, има ритуално-магијску функцију заустављања демонске силе, што подразумева бинарну слику света са две разграничене сфере, људском и демонском.

Текст *Бор оборен: белешке о моштиву бора у тужбалицама* у уводу даје жанровске карактеристике, које су истовремено део етнографске стварности. Читаоцу је пружен детаљан преглед фитоморфних слика и могућих етнографских кључева читања. Показује се како приказ бора може функционисати у различитим контекстима песме и у изградњи стилских фигура. Овде је ауторка веома суптилно показала двострукост оваквих слика, на поетском и етнолошком плану, те њихов прелаз из једне сфере у другу.

Рад *Елементи усмених тужбалица и њоџребних обредних манифестација у партизанским песмама* посвећен је жанру који се обично одређивао историјско-тематски, као „партизанске песме“. Колико је одређење сложено, показано је у уводу где се даје преглед терминологије, што је посебно драгоцено јер термин за означавање феномена између усмене и писане књижевности, односно „народне“ и елитне у домаћој фолклористици још није општеприхваћен. Ауторка се у раду определила за она мишљења која у партизанским песмама не виде толико нов феномен, колико стварање песама о новим догађајима на основу већ постојећих традиционалних модела, са снажном етнографском подлогом. Зато се одлучила да покаже како у партизанским песмама живе облици познати у тужбалицама традиционалног фолклора, који се опет дају разумети у склопу обреда прелазна. Ово се доказује навођењем формула, слика, композиционих поступака, контекстуалних маркера, али је фокус на томе како ти поетски елементи чувају архаично језгро, чак и у жанру који на први поглед може деловати као модеран и програмски усмерен ка одбацивању традиционалне слике света. Мада ауторка запажа и разлике (везане првенствено за обичајну стилизацију), њена је теза да ово певање – најчешће оцењено као ново или мистификаторско – полази од исте представе о другом свету која обликује тужбалице традиционалног фолклора, што је одређено и регионално. У том је смислу овај рад важан допринос и надамо се да ће ауторка наставити истраживање овог поља: питање одређења „новог“ фолклора, сукоб савремене идеологизације са традиционалном сликом света, процеси модернизације, утицај других медија, поређење са четничким песмама, само су неке од могућих тема.

Треба издвојити неколико особина ауторкиног приступа. Данијела Поповић Николић следи етнографску струју унутар фолклористике која реконструише свет веровања и обичаја иза текста, било синхронијски, било дијахронијски. Познавање етнолошке грађе и савремених (првенствено руских) истраживања дају неопходан фон. Ипак, у подељеним мишљењима о (не)књижевном карактеру предања, она стаје уз проучавање жанра, као што се и у приступу тужбалицама никад не губи осећање за поетски аспект текста. Ту се ауторки отворила могућност да методе савремене теорије прозе примени на усмене текстове. Без теоријског насиља над примарном грађом, ова врста приступа открила је, рецимо, нове могућности класификације коментара или варијетете позивања на истинитост. Ови примери показују равнотежу етнографског и жанровског приступа и неке правце даљег могућег рада.

Др Немања Ј. Радуловић
Филолошки факултет
Београд
nem_radulovic@yahoo.com